

Ignasi de Loiola, seglars i jesuïtes

"Perfecció en qualsevol estat o vida"
(Exercicis Espirituals, nº 135)

Josep M. Rambla, sj

Ignasi de Loiola, seglars i jesuïtes

“Perfecció en qualsevol estat o vida” (Exercicis Espirituals, n. 135)

Josep Rambla, sj.

1. EL LAIC A L'ESGLÉSIA: AFIRMACIÓ I RUPTURA DE LA VIDA SECULAR “DES DE DINS”	
1.1. La redempció en el cor del món	5
1.2. L'Església d'un Déu “mundà”	6
1.3. Dues veus amb diferents variacions	6
1.4. Què és, doncs, un laic?	7
1.5. Una espiritualitat laical: demandes del moment	8
2. IGNASI SEGLAR, IGNASI Y ELS SEGLARS	
1. Ignasi i els seglars: Exercicis i Constitucions	
1.1. Exercicis Espirituals	11
1.2. Constitucions de la Companyia de Jesús	12
1.3. Tres constatacions	13
2. Ignasi i els seglars: la correspondència	
2.1. La vida personal del seglar: vida “per a servir-lo i lloar-lo només”	14
2.2. Finalitat de la vida seglar: “Ajudar a altres per a glòria de Déu”	15
2.3. Les mediacions del servei: “Molt servei seu i bé universal”	15
2.4. Criteris evangèlics: “l'únic necessari”	16
2.5. La vida del seglar, trobada amb Déu	17
3. Conclusions	18
3. SEGLARS I JESUÏTES	
3.1. No partim de zero... ..	20
3.2. Del jesuític a l'ignasià, de la xarxa al cos	22
3.3. “Com semblarà convenient a la glòria de Déu i al bé comú”	26
3.4. Conclusió: lucidesa i gosadia	27
NOTES	29

Imprès en paper i cartolina ecològics • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fes-pinal.com • Imprimeix: Estilo Estugraf Impresores S.L. • ISBN: 84-9730-150-1 • Dipòsit Legal: M-46.134-2006 • Desembre 2006

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona

Aquest estudi té els seus orígens en tres articles, publicats a les revistes *Sal Terrae* i *Manresa*¹. Donat l'interès i la unitat del tema, ha semblat útil recopilar-los en aquesta publicació, per a la qual han estat reelaborats i adaptats, reduint la seva extensió notablement. Com que la perspectiva ignasiana domina totes les pàgines que tenen el laicat com a tema central i els jesuïtes apareixen en la seva relació i col·laboració amb els laics, s'explica fàcilment el títol: "Ignasi de Loiola, seglars i jesuïtes".

No crec que aquest quadern requereixi cap presentació, però sí una justificació. Com ja vaig indicar el seu dia quan vaig escriure l'article que aquí es publica en primer lloc, només em vaig aventurar a escriure sobre l'espiritualitat del laic per les següents raons: en primer lloc, perquè m'ho va demanar el meu bon amic, director de la revista, que tenia els seus bons motius per recórrer a la meva col·laboració; en segon lloc, perquè pensava que el meu escrit podria ser una forma de correspondre a tot el rebut de part dels seglars, aportant les meves reflexions personals, i, en tercer lloc, perquè escriure sobre un tema de tanta actualitat podia provocar un diàleg fecund.

Aquest inici de diàleg es allò que ara em mou de forma especial a relançar uns escrits anteriors. Espero que es produeixi un diàleg no només sobre els seglars des dels seglars, sinó que també desitjaria que aquests s'animessin a aportar la seva experiència y reflexió sobre la vida i l'acció dels jesuïtes. D'aquesta forma faríem honor al títol d'"Ajudar" amb el qual s'identifica aquesta col·lecció d'EIDES. I el debat sincer dins de la comunitat cristiana és una ajuda i col·laboració necessàries... i molt ignasiana.

Ja des d'ara agraeixo, doncs, tota aportació a aquest diàleg amistós, necessari i enriquidor.

1. EL LAIC A L'ESGLÉSIA: AFIRMACIÓ I RUPTURA DE LA VIDA SECULAR "DES DE DINS"

La vida eclesial es polifònica. La presentació que d'ella ens fa Pau a la Primera Carta als cristians de Corint (capítol 12) és la d'una comunitat en la qual una gran varietat de dons compona una sola obra. Quin és el lloc del laic en aquesta "composició" eclesial? Què és, de fet, un laic y quina és la seva espiritualitat?

1.1. La redempció en el cor del món²

Des que el Verb "va plantar la seva morada entre nosaltres", tota la creació ha quedat banyada en l'amor de Déu, que es desborda plenament en la Resurrecció. Jesucrist es ja el *sí* rotund i definitiu de Déu al món y a la història, per molt limitats i precaris que siguin

aquests. La redempció implica, doncs, el mundà, tot el creat, com un dels seus components, de manera que la redempció, tot i que no pot reduir-se al desenvolupament del món, es ja inseparable d'ell. L'acció de Déu, interior al mateix món, anima i transforma el món i la història des de dins, conduint-ho tot, fins i tot la realitat material, cap a l'alliberament perfecte (cf. Rm 8,18-25), perquè

tot té ja la seva consistència plena en Crist, “primogènit de tota la creació” (Col 1,15-20). Conseqüentment, el món i les realitats materials tenen “caràcter medial”³.

Tota una antiga tradició teològica que parteix de Tomàs d’Aquino i que ha estat recuperada en temps recents (per exemple, Teilhard de Chardin, Chenu, Congar, Rahner, Metz) corrobora aquesta forma de pensar. Posteriorment, la teologia de l’alliberament i tots els corrents de pensament afins han destacat amb força com no hi ha dues històries, una profana i una altra de salvació, sinó que la història de salvació té lloc dins de la història de la humanitat. Amb tot, queda implícitament dit que la mundanització és *obra divina*. Déu, d’alguna forma, es *mundanitza*, ja que és ell mateix qui, sense *dissoldre’s* en el món, baixa fins el món, davalla per iniciativa pròpia, per elevar-lo i incorporar-lo al misteri de Crist. D’aquesta forma, comunica una densitat i un dinamisme divins al món, fent-lo més món (és a dir, sense *desnaturalitzar el natural*).

1.2. L’Església d’un Déu “mundà”

D’acord amb tot l’anterior, podem afirmar que l’Església “té una autèntica dimensió secular inherent a la seva íntima naturalesa i a la seva missió que aprofundeix les seves arrels en el misteri del Verb encarnat”⁴. Encara que la seva missió s’orienta cap el punt culminant de la història, quan Déu ho serà “tot en tot” (1 Cor 15,2), aquesta missió abarca també la transformació del món de l’ordre temporal. I, encara que el cristianisme com a tal ha de fer-se visible

dins la societat i el món, la seva presència no es redueix a aquests espais o temps de visibilitat, sinó que ha de seguir operant quan acaben les manifestacions exteriors de la vida i acció dels cristians i de l’Església. Perquè la realitat cristiana com a tal, com a realitat que té el seu origen i el termini en Déu, també ha de desenvolupar-se a la vida secular i *profana*. Afirmació activa del món i reconeixement creient s’agafen de la mà en tota existència cristiana autèntica.

1.3. Dues veus amb diferents variacions

Amb tot, dins de la polifonia de carismes presents a l’Església es produeix una polarització no exclusiva al voltant de cada un d’aquests dos extrems: afirmació del món i reconeixement creient. La vida d’unes cristianes o cristians entregats en cos i ànima a la política, exercici seriós de la professió mèdica o de la càtedra universitària, al treball mecànic en una fàbrica o a una activitat sindical, a la paternitat o a la maternitat, és una existència articulada al voltant de l’*afirmació del món*, del que és secular. En canvi, la vida de persones consagrades a l’oració o unides en estreta vida comunitària, o entregades a l’apostolat en pobresa, castedat i obediència, és una existència més polaritzada, mitjançant un cert *distanciament* del mundà, al voltant del reconeixement creient de la irrupció *gratuita* de Déu al nostre món. La diferència es deu fonamentalment al caràcter limitat de la vida humana: la mateixa i única vida de fe, en inclinar-se cap una forma de realització més se-

cular, no pot realitzar un estil de vida més centrat en actes que expressin visiblement l'acció *gratuitament decisiva* de Déu al món, i viceversa. No es tracta de dos tipus de vida excloents.

1.4. Què és, doncs, un laic?

Fins ara, hem vist com la *vida laical* és la vida cristiana estructurada al voltant de la realitat secular. La vocació del laic “afecta precisament la seva situació intramundana”⁵. La *vida consagrada* té el seu pol estructurador en els elements evangèlics més *religiosos* (oració, comunitat de vida i de béns, disponibilitat plena per al servei de l'evangeli, etc.), possibilitat per a la renúncia a *determinades formes* de viure l'economia (pobresa), la sexualitat i l'afectivitat (castedat) i la llibertat personal (obediència). El que caracteritza la vida laical és, doncs, la condició secular. “El caràcter secular és propi i peculiar dels laics”⁶. Aquesta condició secular, il·luminada i animada per la fe, hauria de presentar aquestes trets, entre d'altres:

a) *Afirmació de la vida secular*. Òbviament, és el primer tret distintiu. “El món es converteix en l'àmbit i el medi de la vocació cristiana dels laics”⁷. El món, és a dir, un lloc que no és exclusiu de l'Església, encara que tampoc li és aliè. Una cristiana o un cristià laics centren la seva vida en realitats com el matrimoni i la família, la professió, l'acció social o política, la cultura o la investigació científica, etc. I en aquesta condició secular tenen sovint un paper primordial la vida sexual, el plaer i el gaudi

de la vida. Ara bé, un laic, i només ell, pot expressar, a través del que és i sense pràctiques sobreafegides, una mica de l'originalitat evangèlica: un inequívoc sí a aquest món, al terrenal i temporal, al cos i a la vida. “Ser i actuar al món són per als fidels laics no només una realitat antropològica i sociològica, sinó també, i específicament, una realitat teològica i eclesial”⁸.

b) *Ruptura “des de dins”*. Déu ha *afirmat* el nostre món, però aquest no té un procés en línia recta cap a la plenitud. Cal “buscar” i “batallar” el món nou i definitiu, el Regne de Déu, amb amor i entrega perseverants, alhora que hem d'esperar “que vingui” com a do de Déu. D'aquí que el mundà de la vida laical –afirmació del sí de Déu al món– no pugui confondre's amb el que seria un error: fundar l'èxit de la nostra història purament i simple en l'esforç humà, potser prometeic.

Els laics contribueixen a superar aquest error mitjançant alguna forma de *ruptura “des de dins”*⁹, expressió de la qualitat profètica de la qual estan investits pel baptisme; és a dir, sense allunyar-se de la realitat secular i essent fidels al dinamisme propi de les realitats seculars (economia, cultura, sexualitat, societat, etc.). Això implica sempre una entrega a fons, però “a contracorrent” dels pseudovalors imperants (aspecte negatiu) y en coherència amb els valors que la novetat de l'evangeli projecta sobre la realitat humana (aspecte positiu). Així, per exemple, la vida laical exigeix no claudicar quan en un tipus de societat s'imposa l'equació “abundància de diners = valor personal”, quan es consi-

dera el dèbil com un malalt, quan l'individualisme i la insolidaritat es converteixen en ideal de vida, etc. Al mateix temps, la ruptura "des de dins" s'ha de viure en la fidelitat a una sèrie de formes d'entendre la vida en el món que, de manera molt rellevant, dimanen de l'evangeli: considerar els pobres com a horitzó determinant de totes les opcions (econòmiques, laborals, sociopolítiques, eclesials, etc.); estimar els enemics; no caure en la "idolatria" dels diners; desenvolupar actituds com la gratuïtat, la solidaritat eficaç i la humil confiança quan sembla que s'enfonsen les promeses que el món ofereix; alimentar l'experiència evangèlica del Déu "amb nosaltres" "en totes les coses", etc. No és suficient per a un cristià la hipòtesi de la fidelitat a un món "químicament" pur amb el suplement de determinats actes "religiosos" o eclesials. El cristià ha de ser, alhora, "mundà i supramundà" (Climent de Alexandria).

c) *Una manera de viure "l'altre"*. En aquesta ruptura positiva "des de dins", el laic haurà de trobar el seu estil propi. Però, a més, la seva vida cristiana, en el que és més característic o fins i tot específicament cristià ("l'altre"), tindrà també la seva originalitat. La vida eclesial d'un laic no implica necessàriament que aquest hagi de col·laborar amb institucions eclesials (parròquies, associacions, organismes, etc.), ni que la seva vida d'oració hagi de modelar-se segons les pràctiques corrents al clergat o als monestirs, ni que el seu apostolat hagi de ser la catequesi o la participació activa en algun moviment apostòlic... Sense excloure,

evidentment, que la vida i l'acció laicals puguin configurar-se segons alguna d'aquestes formes, el cert és que implica la cerca creativa d'estils i ritmes de vida cristiana que dimanin amb certa connaturalitat de la vida secular de cada un i nodreixin aquesta vida secular com a tal. Així, la ruptura laical d'un cert *monolitisme* dominant a l'Església es converteix en un bell enriquiment de l'espiritualitat i la vida cristianes.

1.5. Una espiritualitat laical: demandes del moment

a) *Una vida simplement cristiana*. L'espiritualitat d'un laic és, simplement, l'espiritualitat cristiana: seguiment de Jesús i, per tant, participació en la seva novetat de vida, que passa inevitablement per la creu; vida d'amor entregat a la fe i l'esperança; vida –tota ella, i no només la interioritat– segons l'Esperit. D'aquesta forma, "totes les seves obres, oracions i iniciatives apostòliques, la seva vida conjugal i el seu treball quotidià, el seu repòs espiritual i corporal, si són fets en l'Esperit, i fins i tot les mateixes proves de la vida, si és suportar pacientment"¹⁰, es transformen en vida espiritual. D'un laic cal esperar tot el que cal esperar d'un cristià veritable: oració, subversió de falsos valors vigents a la societat, fidelitat als criteris evangèlics de la vida, amor prioritari i pràctic als pobres, solidaritat, sentit d'Església (comunió, comunicació, vida sacramental, etc.), sense atributs especials. "Reconeix, cristià, la teva dignitat!" (Sant Lleó Magne).

b) *Exorcitzar el poder*. El poder és, en sí mateix, quelcom indiferent. La seva bondat o malícia depèn en gran part del seu origen o del seu ús. I, certament, no hi ha forma d'intervenir en la política o en l'economia, per exemple, sense alguna quota de poder. Com fer-se presents, d'una forma realment eficaç, sense donar raó als portaveus d'"el poder corromp"? No cedir a l'aparent fatalitat d'"el recurs a la deslleialtat i a la mentida, la malversació de la hisenda pública per a que redundi en profit d'uns pocs i amb intenció de crear una massa de gent depenent, l'ús de mitjans equívocs o il·lícits per conquerir, mantenir i augmentar el poder a qualsevol preu"¹¹. I, en canvi, ordenar de veritat la política cap el bé comú (i no cap a interessos de grup), cap al canvi social (i no cap a la consolidació del desordre establert o cap a la perversió del bé).

c) *Il·luminar el camp de la sexualitat i la vida matrimonial*. Degut a factors culturals i religiosos patents i ben coneguts, el camp de la sexualitat i, consegüentment, el de la vida matrimonial i familiar no estan exempts de malentesos i confusió. Es troben necessitats d'una reflexió i clarificació profundes, serenes i valentes. Si algun cristià ha de ser expert en sexualitat i en matrimoni, ha de ser evidentement el laic. No és poc el realitzat fins ara en aquest camp, malgrat que encara sigui insuficient. Invitar el laic a aportar la seva experiència i la seva reflexió en aquest terreny no només és valorar la seva capacitat, sinó introduir-lo en un camí ple d'obstacles i font d'amargors. De totes formes, és necessari aquest intent, *nou* respecte a tot el realitzat fins el present. La vida, uni-

da a la reflexió seriosa, ha d'obrir noves possibilitats a una experiència veritablement *espiritual*, que no ha d'allunyar el cos de l'acció plenificant de l'Esperit del Senyor. "El cos, per al Senyor, i el Senyor per al cos" (1 Cor 6,13). A més a més, el feminisme, encara que no sigui només un moviment de tarannà laical, és un dels fronts del qual s'espera una aportació especial dels laics. L'experiència de fe de les dones és encara una riquesa ignorada per uns i exclosa per altres.

En tot aquest capítol de la sexualitat i el matrimoni cal destacar la dimensió espiritual. Més enllà de repressions o permissivitats, ¿com anar traslladant la vida sexual des del camp exclusiu de la moral (el bé i el mal) a l'experiència saciant de l'Esperit?

d) *Evangelitzar el plaer*. El tema del plaer es troba en relació íntima amb el de la sexualitat. Amb excessiva facilitat s'afirma que Jesús ha ressuscitat i que el cristianisme és afirmació de vida. Els fets, malgrat això, semblen donar més aviat la raó als retrets nietzscheans llançats contra el cristianisme. En veritat, cal recuperar el plaer per a l'evangeli, és a dir, per al tipus d'existència que s'inspira en la vida i la paraula de Jesús de Natzaret. Jesús, que va carregar amb la creu, també va ser home de bodes i banquets, d'amistat àmplia i cordial, i de treball corrent i senzill, de tracte humà i amable, etc.¹²

Les següents paraules de Jaume Bofill es troben en *consonància* total amb l'estil de Jesús: "Una actitud que rebutgés per principi l'alegria de l'abraçada, o del menjar i el beure, o de qual-

sevol 'obsequi' material, no en la liberalitat del sacrifici, sinó en la indiferència del 'és igual...' no resultaria redimida pel pretès espiritualisme que hauria volgut exhibir més que practicar... La frigidesa no és la castedat, l'acidesa de la 'insensibilitat' no és l'austeritat, ni l'*apatheia* és la 'indiferència' cristiana; més aviat són vicis oposats a aquestes virtuts"¹³.

e) *Des-centrar l'Església*. L'eclisocentrisme és una amenaça constant pels cristians (i no només per a clergues, religioses i religiosos). "Els fidels, i més precisament els laics, es troben en la línia més avançada de la vida de l'Església; per ells l'Església és el principi vital de la societat humana" (Pius XII). Potser aquí s'imposin al laic els esforços més tenaços. Perquè, sense desentendre's de la vida intraeclesial i sense trencar la comunió eclesial, es mourà sovint contra el corrent de les inèrcies i dels interessos i preocupacions eclesiàstics. Cal esperar que el testimoni de laics i laiques, situats a les fronteres de la nostra societat, recordi a aquells que es troben més vinculats a tasques o serveis intraeclesials que l'Església és per al món. Una vida cristiana plenament laical pot ésser l'antídoto contra tot tipus de fanatisme eclesial.

f) *Desclericalització*. "Els laics són Església", s'ha vingut repetint fins a la societat. Amb tot, l'Església no es mou

en aquesta direcció d'una forma decidida encara. Sens dubte que el laic seguirà prestant serveis estrictament eclesials indispensables (catequesi, litúrgia, equips parroquials, etc.). Aquí, tanmateix, haurà d'imprimir el segell de la laïcitat –masculina o femenina– no només aportant un estil de fer les coses (el propi de la persona no-clerical), sinó també assumint responsabilitats no subordinades a clergues. Són il·luminadores al respecte aquestes paraules de la *Christifideles laici* sobre una de les temptacions a les que els laics "no sempre s'han sabut sostreure": "reservar un interès tan marcat pels serveis i tasques eclesials, que freqüentment s'ha arribat a un pràctic abandó de les seves responsabilitats específiques en el món professional, social, econòmic, cultural i polític"¹⁴.

Qualsevol forma de vida cristiana, també la del clergat, religioses i religiosos, ha de ser veritablement humana i "mundana", en el sentit de la primera part d'aquest article. Amb tot, si l'Església ha de destacar en humanitat –"experta en humanitat" la va anomenar Pau VI–, no pot negar-se que en gran part es deura al pes que tindran els laics en ella. Ells seran dins de l'Església (potser també enmig de determinats despertars "religiosos") el constant correctiu dels qui "creuen que estimen Déu perquè no estimen ningú" (Léon Bloy).

2. IGNASI SEGLAR, IGNASI I ELS SEGLARS

Ignasi seglar: Durant els anys següents a la conversió i abans de l'ordenació sacerdotal, Ignasi ens ofereix la imatge d'una vida laical cristiana assenyalada per la radicalitat del seu compromís, de la seva experiència de fe i de la passió apostòlica. Juntament amb això, es mostra també com a líder laic en dos aspectes: primer, mou altres a l'apostolat, mitjançant la pastoral pròpiament dita i també mitjançant l'acció estructural a les institucions cíviques, i, segon, destaca com a capdator de seguidors d'un projecte apostòlic, que els aglutina en comunitat. Tanmateix, la condició laical d'Ignasi és transitòria, ja que poc a poc i, naturalment ja en els temps de París, s'orienta cap al sacerdoci. És més, no apareix en ell la dimensió secular especificadora de la vocació laical, encara que serà sempre promotor d'un laicat cristià seriosament compromès en la tasca temporal.

1. IGNASI I ELS SEGLARS: EXERCICIS I CONSTITUCIONS

Si de la vida d'Ignasi, abans del sacerdoci i la fundació de la Companyia de Jesús, passem als *Exercicis* i les *Constitucions*, ens trobarem amb unes orientacions i una doctrina que il·lumina més la seva concepció de la vida laical.

1.1. Exercicis Espirituals

En la visió existencial, pròpia dels plantejaments d'Ignasi, no entra la qüestió de si un estat de vida cristiana es més perfecte que un altre, encara que la

terminologia emprada pel sant ens pogués dur a pensar el contrari. El preàmbul a l'elecció comença afirmant que els dos estats de vida cristiana són de "guardar els manaments" i "de perfecció evangèlica"¹⁵. Però de seguida es veu que el veritablement important és "com ens hem de disposar per a caminar en perfecció en qualsevol estat o vida que Déu nostre Senyor ens doni per elegir"¹⁶. Si en un directori Ignasi diu que s'han de tenir més motius per determinar-se per la vida seglar que per la vida de "consells" ("perfecció evangèlica") és perquè es situa en el pla dels mitjans en sí mateixos, no dels principis, i suposa que s'ofereixen més mitjans en la vida de consells per aconseguir l'objectiu de la crida a la perfecció¹⁷. Però queda per resoldre la qüestió existencial de quins mitjans són millors per a l'exercitant concret: "començarem, juntament amb la contemplació de la seva vida, a investigar i a demanar en quina vida o estat es vol servir de nosaltres amb la contemplació de sa seva divina majestat"¹⁸.

D'acord amb aquesta concepció que tota vida cristiana suposa una vocació a la perfecció evangèlica, Ignasi proposarà els paràmetres d'aquesta perfecció, també per a l'estat seglar. Aquest gènere de vida haurà d'escollir-se o no en la mesura que condueixi a aquesta perfecció: "Perquè primer hem de posar per objectiu voler servir Déu, que és el fi, i secundàriament prendre benefici o casar-me, si més em convé, que és el mitjà per al fi"¹⁹.

Les coordenades de perfecció evangèlica es troben a la vida de Crist nostre Senyor, i per això l'exercitant ha de

contemplar-la contínuament. Però, per conèixer millor aquesta "vida vertadera"²⁰, Ignasi ofereix la meditació de *Dues Banderes* que ajudarà a captar en contrast "la intenció de Crist nostre Senyor" i "la de l'enemic de la natura humana"²¹. Aquest exercici de *Dues Banderes* quedarà reforçat amb la meditació de *Tres Binaris d'homes* i la consideració de *Tres maneres d'humilitat*. En aquest marc de fidelitat evangèlica radical se situa la possible elecció de l'estat de vida seglar de l'exercitant, buscant "només el servei i alabança de Déu nostre Senyor i salut eterna de la meva ànima"²².

Així, doncs, en els Exercicis, potser l'aspecte més significatiu de l'alta qualitat cristiana a la que està cridat el laic és el fet que, excepte quan ho demana la descripció de l'elecció que, per hipòtesi, ha de proposar l'exercitant de les diferents formes de vida cristiana, només es parla en ells de vida cristiana y de seguiment de Jesús, "en qualsevol vida o estat". És a dir, la vida del seglar és una "vida o estat" on es pot realitzar plenament l'ideal de tota vida cristiana, evangèlica, que és el seguiment de Crist.

1.2. Constitucions de la Companyia de Jesús

La part VII de les *Constitucions* ens parla de la "missió" o "Del que toca als ja admesos en el cos de la Companyia envers els pròxims...". Sempre amb el seu realisme característic, Ignasi pensa que no ha d'oblidar l'estat espiritual en el que es troben les diferents persones, no oferint ni esperant res superior al que es preveu que puguin donar de si. Per ai-

xò considera que pot haver-hi laics (també no laics, òbviamment) que es trobin en “misèria i malaltia” amb “perill de la seva total condemnaió”²³. O que tinguin “bona voluntat”²⁴, amb els quals poden usar-se medis d’apostolat senzills. També hi haurà cristians que estiguin en actitud de cerca “de coses de la seva major perfecció” o “menor”²⁵. Aquest realisme, que ajuda a evitar que l’apostolat es perdi en un món il·lusòriament idíl·lic, no redueix la vida dels cristians a un nivell d’exigències mínimes, sinó que deixa entreveure la cerca de la “perfecció” com una veritable possibilitat. En els Exercicis hem vist com Ignasi presenta aquesta possibilitat, que és la resposta a una crida universal al seguiment ple de Jesús.

Malgrat això, sembla que Ignasi valora especialment el seglar, la vida cristiana generosa del qual pot redundar en particular profit de molts altres. Segons les opcions apostòliques de la Companyia, per encertar en la dedicació a determinats llocs o persones, és important aquest criteri: “han de ser preferides aquelles persones i llocs que, si se n’aprofiten, fan que s’estengui el bé a molts altres que segueixen la seva autoritat o es governen per ells, han de ser preferits”²⁶. Entre aquestes persones, la vida cristiana dels quals pot repercutir en bé de molts, es citen prínceps, senyors, magistrats, administradors de justícia i persones destacades en lletres i autoritat. No es citen en canvi (òbviamment per una altra banda, en un temps en el qual no es donava encara l’apostolat seglar) persones o activitats estrictament apostòliques.

En la línia d’aquesta orientació ignasiana, pot llegir-se el que es diu a propòsit de la pràctica de donar els Exercicis que, “totalment no s’han de donar sinó a pocs, i a aquells de l’aprofitament dels quals s’espera notable fruit a glòria de Déu”²⁷. La limitació es refereix a la necessitat d’una distribució bona del temps i dels recursos apostòlics, no emprant-los si no és amb una certa garantia d’aprofitament personal i això no només es dóna en “pocs”²⁸. Però, juntament amb aquest “aprofitament” espiritual, també ha d’esperar-se “notable fruit a glòria de Déu”, és a dir, profit d’uns altres.

1.3. Tres constatacions

De l’anàlisi realitzada en els *Exercicis Espirituals* i en les *Constitucions de la Companyia de Jesús*, pot inferir-se el següent:

– En primer lloc, Ignasi concep la vocació a l’estat laical com una manera de realitzar la crida comuna de tots a la “perfecció evangèlica”.

– En segon lloc, els diferents graus de resposta a aquesta crida evangèlica no corresponen a diferents estats de vida (laical i religiosa o de consells), sinó a les diferents respostes personals que es donen en qualsevol vida i estat.

– Finalment, l’ideal del cristià, i també del laic, és no només aspirar a un grau elevat de perfecció evangèlica personal, sinó també viure la responsabilitat evangèlica d’ajudar els altres.

2. IGNASI I ELS SEGLARS: LA CORRESPONDÈNCIA

Quan algú s'acosta a l'immens epistolari d'Ignasi per aprofundir en la seva concepció del seglar, es troba davant un amplíssim panorama. *Persones variadíssimes*: dones i homes, gent senzilla, nobles, rics, monarques, diplomàtics, polítics, amigues i amics, familiars, benefactors, dirigits espirituals, etc. *Situacions molt diverses*: decisions polítiques, conflictes entre nacions, assumptes i problemes familiars, qüestions de vida interior, dolor per la pèrdua d'éssers estimats, etc. *Aspectes diferents de vida cristiana*: vida sacramental, oració i penitència, apostolat, beneficiència, vocació religiosa dels fills, ús dels béns, reforma de l'Església, etc.

2.1. La vida personal del seglar: vida “per a servir-lo i lloar-lo només”

Ignasi pensa sense cap mena de dubte que Déu vol tothom en la perfecció de la vida cristiana i vessa liberalment els seus dons a qui vulgui, sense distinció d'estats. Així, referint-se al rei de Portugal, Joan III, pondera: “les moltes gràcies espirituals que Déu nostre Criador y Senyor li ha volgut comunicar, volent-lo en tot alçar per a servir-lo i lloar-lo més...”.

També la vida del seglar és una peregrinació cap a la pàtria definitiva. Per arribar a ella, és a dir, assolir la “darrera fi”, Déu ha donat al seglar “l'ús i servei de totes les criatures”. Així, “cadascú en el seu estat a que Déu el cridarà”

ha d’“emprar-se en molt servei i lloança seva, caminant molt dretament cap el darrer i benaventurat fi que els té aparellat”. De manera que sant Ignasi, en ocasió de la mort d'una de les dones que més íntimament va calar en el seu cor, pot afirmar: “no deixant-nos dubtar la seva vida i obres que el remunerador liberalíssim i clementíssim l'hagi col·locat entre els seus molt escollits i benaventurats sants”.

Un laic que aspira a una vida cristiana seriosa haurà de tenir una vida personal amb un nivell d'exigència elevat. Ignasi s'estén a vegades precisant les pautes d'aquest estil de vida. Alguns dels trets més repetits pel sant són:

- Els bons costums units a la bona doctrina, que són exemple i estímul per a la família o persones properes.

- Una vida sacramental intensa, que pot consistir en la missa diària, la confessió mensual o confessió i comunió tan freqüent com sigui possible.

- L'oració diària i la pràctica dels Exercicis Espirituals.

- Ajudar les persones necessitades (pobres, orfes, etc.) i, en general, la distribució habitual d'almoines.

- Pràctiques pietoses com la lectura de llibres edificants o l'assistència a sermons i fer obres pietoses.

- L'amistat amb persones que parlen i obren a glòria de Déu.

Serveixi com a resum del dit aquest fragment d'una carta que el secretari d'Ignasi, Polanco, va escriure per co-

missió del mateix sant al sr. Antonio Enríquez del seguici de Carles V:

“Com és cert que sóc servidor de Vostra mercè, no puc deixar de recomanar la freqüentació dels sants sagraments, la lectura d’alguns llibres pietosos, l’oració amb el recolliment que podrà, prenent-se cada dia algun temps [...]. També el conversar amb bones i espirituals persones molt ajudarà a Vostra mercè, i el continuar i augmentar el seu bon costum de fer almoines, que és universal medi per arribar a tot bé del que és font indeficientíssim, d’on tot ha de venir”.

2.2. Finalitat de la vida seglar: “Ajudar a altres per a glòria de Déu”

En una instrucció als jesuïtes enviats a ministeris, aconsella que, a part d’atendre les persones “de les quals major fruit s’espera”, es dediquin “a altres idònies per a ser apòstols, i generalment, a aquelles que, un cop ajudades, podran després ajudar els altres per a glòria de Déu”.

Perquè, a part de ponderar el bé que produeix una vida cristiana veritablement evangèlica, Ignasi té en perspectiva el caràcter expressament apostòlic al qual molts estan cridats. Entre aquests compta no només amb els sacerdots i religiosos, sinó també amb els seglars. És més, en sintonia amb el seu carisma personal d’“ajudar les ànimes”, valora particularment aquesta possibilitat de la vocació cristiana seglar.

Ara bé, aquesta activitat apostòlica pot realitzar-se de manera directa i individual o mitjançant la col·laboració en alguna institució apostòlica.

– *Apostolat directe i individual*: educació de la joventut i pastoral, apostolat en el medi social propi, iniciatives apostòliques laicals servint-se del ministeri de sacerdots.

– *Col·laboració amb l’apostolat institucional*: ajuda material a la formació en col·legis i seminaris, en hospitals, convents i esglésies, promoció de diferents “obres pietoses”, suport de l’autoritat per a l’acció de la Companyia, col·laboració en la reforma de l’Església mitjançant la renovació de monestirs, clergat, universitats, etc.

En resum, Ignasi té la convicció que el seglar arriba a llocs i aconsegueix resultats no assequibles al sacerdot o als religiosos. D’aquí l’interès d’atendre especialment els seglars que manifesten capacitats i disposicions per a ser veritables multiplicadors de l’activitat apostòlica eclesial. Per exemple, a les universitats el jesuïta pot ajudar “els escolars de la Universitat”, amb la perspectiva de que “no només en ells es farà profit, sinó en molts altres a través d’ells, per ser tals persones idònies per comunicar el què rebessin a glòria de Déu”.

2.3. Les mediacions del servei: “Molt servei seu i bé universal”

Tot condueix, sota determinades condicions, al servei de Déu i el bé universal. D’aquí que Ignasi recordava a un jesuïta excessivament polaritzat en la dedicació de llargues hores a la oració: “Seria bo que mirés que no només es serveix Déu de l’home quan resa [...]. Però és així que d’altres coses a temps se serveix més que de la oració...”.

Una inacabable sèrie de situacions humanes que desfilen per l'epistolari ignasià apareixen com un lloc de progrés veritable del Regne de Déu: l'atenció material i moral i la formació humana de fills o familiars; la bona organització i funcionament de les universitats; el govern de l'estat; la importància de "bons caps" per al bé comú, "perquè del bé del cap participen tots els membres del cos"; el consell real, els governadors i els jutges i, en general, dignitats seculares, "fins i tot les més altes"; els béns materials entregats a "coses pietoses, justes i santes", etc.

Ignasi no només proposa i exhorta a viure una vida secular de veritable qualitat cristiana, sinó que sovint fa indicacions molt precises sobre la manera d'organitzar el secular. Per exemple: com orientar la formació d'un familiar, como proveir al matrimoni dels fills, i també orienta sobre la situació material i els estudis, la forma com hauria de treballar el rei per eliminar l'heretgia i fomentar la vida catòlica, els motius que haurien de moure a formar una esquadra contra els turcs, etc.

2.4. Criteris evangèlics: "l'únic necessari"

Tanmateix, encara que la realitat secular pot integrar-se a la vida cristiana, el que és important és saber sota quines condicions quelcom pot ser mediació de l'evangeli.

En primer lloc, és evident que l'aplicació del *Principi i Fonament* dels Exercicis és també pressupòsit fonamental de tota forma d'existència cristiana:

"A vós en especial convé considerar que, si algun bé teniu, per cap sigueu pres, per res temporal poseït, dirigint totes les coses al servei de qui les teniu. Perquè de qui no pot emprar-se del tot en l'únic que és necessari, és propi posar tot el seu ésser en tenir ben ordenades aquelles moltes coses diferents en què s'ocupa i s'ha ofert, etc."

Aquestes paraules estan dirigides a un clergue, Pedro Contarini, el qual, com a clergue, en principi pot distanciar-se d'aquelles realitats –"algun bé", el que és "temporal"– que són camp propi de la vocació seclar. Tanmateix, fins i tot així, si "no pot emprar-se del tot en l'únic que és necessari", és capaç de donar qualitat veritablement evangèlica a la seva vida, "dirigint totes les coses al servei de qui les teniu", tenint-les així "ben ordenades". Per tant, Ignasi, tot i que aquí es dirigeix a un clergue, amb tot considera l'actitud que tot cristià ha de tenir respecte de les coses seculares, que són el terreny propi dels seglars.

En aquestes orientacions trobem, doncs, la norma bàsica d'una vida *secular* autènticament cristiana, és a dir, la d'aquell que, per vocació divina, *ha de* tenir "algun bé" o "moltes coses diferents en què s'ocupa" o *ha de* dedicar-se al que és "temporal": no ser agafat per cap bé i ordenar totes les coses dirigint-les al servei de Déu. Els que ho ordenen tot al servei de Déu, segons Ignasi declara unes poques línies abans, són els que "busquen primer el Regne de Déu i la seva justícia". D'aquesta manera, la vida cristiana seclar, ocupada en tasques seculares diferents i entregada a l'administració de béns materials, pot assolir una qualitat de vida evangèlica enveja-

ble, una gran unitat de vida, la d'“aquells que no estan dividits; vull dir aquells que tenen fixats els ulls en el celestial”. És a dir, aquells que busquen el Regne de Déu i la seva justícia, per a la cerca del qual “les altres coses sobre la faç de la terra han estat creades”.

Aquesta és la doctrina que Ignasi transmetia repetidament a persones molt enfeinades en coses temporals:

“Pot el pes de l'ànima (que és l'amor) aliviar-se, quan fins i tot en les coses terrenes i baixes no es fa hom terrenal ni baix, estimant-les totes per Déu Nostre Senyor, i quant són per a major glòria i servei seu”.

Aquí es veu més clarament com el servei de Déu, cercar el seu Regne, no és altra cosa que l'amor que ho integra i unifica tot. Aquesta forma d'entendre la vocació secular condueix a superar tots els embats de la pusil·lanimitat que ataca freqüentment en forma d'evasió espiritualista. Ignasi, consegüent amb la teoria exposada, la combatrà decididament. Així escrivia a un jesuïta que va sentir objeccions en servir-se de determinats medis naturals pel servei de Déu:

“Sembla que qui no pensi sigui bé servir-se d'ells [medis o indústries humanes o favors humans] i estendre, entre altres, aquest talent que Déu dóna, reputant com a ferment o combinació no bona la de tals mitjans amb els superiors de gràcia, que no ha après bé a ordenar totes les coses a la glòria divina i en totes i amb totes aprofitar-se per al darrer fi de l'honor i glòria divina”.

I la raó teològica perquè s'hagin d'aprofitar per al servei de Déu tots “els dons que Ell dóna, interns i externs, espirituals i corporals” és que Ell és “au-

tor no només de la gràcia, sinó també de la natura”. L'important, a l'hora d'emprar mitjans humans, és que aquesta utilització no substitueixi la primacia que Déu té sobre l'obra del seu regne: “quan en Déu i la seva gràcia es té l'ancla ferma de l'esperança”.

Aquesta orientació de tot el temporal al servei de Déu (Regne, coses celestials, etc.) és una tasca plena d'esculls. Un d'aquests és la pèrdua de llibertat que porta a convertir en ídols les realitats que haurien de ser integrades en el servei diví. D'aquí l'advertència contínua d'Ignasi: en les “coses terrenes” no fer-se “terrenal ni baix”; no ser “agafat” per cap bé, ni “per res temporal poseït”. Recorda al senyor Antonio Enríquez:

“Sense el camí de Brusel·les en queda un altre de més llarg fins la celestial pàtria nostra; i sempre hem de recordar que som pelegrins fins arribar-hi, i no afeccionar-nos tant a les hosteries i terres per on passem, que ens oblidem d'on anem, o perdem l'amor del nostre últim fi...”.

Però, juntament a aquesta lluita per la llibertat respecte als béns que ens han d'“ajudar” i no esclavitzar, es requereix una actitud positiva d'aplicació dinàmica de la fe en l'acció: “quan en Déu i la seva gràcia es té l'àncora ferma de l'esperança”.

2.5. La vida del seglar, trobada amb Déu

La contemplació per assolir amor dels Exercicis Espirituals ofereix un excel·lent camí per convertir totes les co-

ses en encontre amb el Senyor. Ignasi, fidel a aquest estil espiritual, repeteix en diferents circumstàncies aquesta doctrina de la unió amb Déu fins i tot en el secular per invitar a la pràctica: “en les coses terrenes i baixes no es fa [un] terrenal ni baix, estimant-les totes per Déu Nostre Senyor...”, “que sigui en totes les altres coses estimat...”; “us augmenti sempre en estimar-lo en totes coses, posant, no en part, sinó en tot, tot el vostre amor i voler en el mateix Senyor, i per Ell en totes les criatures...”.

I aquest obrir l’esperit per trobar Déu en totes les coses és un do major que el de trobar-se només en l’oració i exercicis de pietat: “que sens dubte és

major virtut de l’ànima i major gràcia poder fruit del seu Senyor en oficis diferents i en llocs diferents que no pas en un de sol”. La raó és que la trobada amb Déu és una iniciativa d’Ell i, per tant, les mediacions ho són de fet en la mesura en què el Senyor es serveix d’elles, no per un valor que els vingui d’elles mateixes: “aquella part és molt millor per a qualsevol individu, on Déu nostre Senyor més es comunica”. Per tant, totes les coses poden ser “oració” o convertir-se en verdadera “devoció”, i fins i tot el que, mirat simplement amb una perspectiva natural, podria semblar distracció, pot ser “espiritual”, com poden ser les tasques administratives.

CONCLUSIONS

En acabar aquest sondeig en l’experiència i literatura ignasians sobre la vida del segle cristian, podem recollir aquestes conclusions:

En primer lloc, el mateix Ignasi ens ofereix en un llarg període de la seva vida –des de la conversió fins la seva ordenació sacerdotal i la primera missa– el model d’un segle plenament dedicat a la vida apostòlica. Una dedicació a l’apostolat en la múltiple varietat de possibilitats: catequesi, exercicis, acció social, conversa personal, intervenció en el canvi d’estructures, etc. Tot viscut en el marc d’una existència personal totalment posseïda per la primacia de Déu i

la seva voluntat i la pràctica d’una intensa vida interior (oració i discerniment), sacramental i eclesial.

En segon lloc, els Exercicis Espirituals i les Constitucions de la Companyia de Jesús mostren una significativa atenció pels laics. Tots són cridats a la vida de perfecció evangèlica. Cal prestar a tots l’ajuda pastoral per a un progrés en la seva vida cristiana. Tanmateix, cal tenir en compte les disposicions personals de cada un, de manera que tots rebin l’ajuda més proporcionada i, conseqüentment, s’administrin bé els recursos de persones i de pedagogia espiritual. Dins de

la varietat de seglars, cal fixar-se sobretot en aquells la vida i serveis dels quals poden ser d'importància especial per a la glòria de Déu i el servei universal.

En tercer lloc, la correspondència ignasiana presenta un cabal inesgotable de doctrina que ve a confirmar la importància que Ignasi atribueix als seglars i la línia pastoral que acabo d'indicar. Tanmateix, les orientacions escampades per tot l'epistolari mostren la gamma immensa de persones i situacions a les que Ignasi respon, els matisos brillantíssims de la seva orientació pastoral als laics, les condicions d'una vida laical de qualitat cristiana, les possibilitats de vida espiritual que radiquen en la vida del laic com a tal. Aquí es troba potser el més novedós i sublim de la concepció ignasiana.

Finalment, cal dir que gran part de la doctrina ignasiana sobre el laicat, en allò més específic que és el secular, pot extreure's de la doctrina comuna del mateix Ignasi. Aquest ens presenta, per una banda, una vida cristiana comuna cridada a la perfecció evangèlica. Per l'altra banda, en la seva doctrina apareix contínuament la importància que té per a la vida cristiana i l'acció per al Regne la incorporació d'allò temporal, terrenal, secular. Ara bé, el temporal i secular és el que caracteritza més la vida laical. I, per Ignasi, aquestes realitats no només no són dolentes, sinó autèntica mediació de la glòria de Déu. Perquè, com diu ell mateix, Déu "vol ser glorificat amb el que Ell dóna com a Criador, que és el natural, i amb el que dóna com Autor de la gràcia, que és el sobrenatural"²⁹.

3. SEGLARS I JESUÏTES

Després de considerar el sentit del laicat a l'Església i el pensament ignasià sobre els seglars, val la pena reflexionar sobre la relació i la col·laboració entre laics i jesuïtes, ja que és un tema d'especial actualitat i una realitat sobre la qual en aquests darrers anys s'han realitzat experiències múltiples, amb progressos evidents i també amb dificultats. Per tot això, em sembla important no oblidar el ja adquirit, doctrinalment o en la pràctica eclesial i, en particular, en l'apostolat de la Companyia de Jesús. Perquè en els documents més autoritzats i en la praxi de la Companyia durant aquests darrers anys ja es troben els brots d'una nova manera de concebre la cooperació amb els laics.

3.1. No partim de zero... “Des del punt on hàgim arribat...” (Filipencs 3,16)

Després de considerar el sentit del laicat a l'Església i el pensament ignasià sobre els seglars, val la pena reflexionar sobre la relació i la col·laboració entre laics i jesuïtes, ja que és un tema d'especial actualitat i una realitat sobre la qual en aquests darrers anys s'han realitzat experiències múltiples, amb progressos evidents i també amb dificultats. Per tot això, em sembla important

no oblidar el ja adquirit, doctrinalment o en la pràctica eclesial i, en particular, en l'apostolat de la Companyia de Jesús. Perquè en els documents més autoritzats i en la praxi de la Companyia durant aquests darrers anys ja es troben els brots d'una nova manera de concebre la cooperació amb els laics.

Eclesiologia de comunió. En primer lloc, l'Eclesiologia de comunió ha anat penetrant ja en la consciència eclesial, encara que calgui reconèixer resistències no gens menyspreables, sobre tot

per part de la jerarquia. En la Companyia, aquesta Eclesiologia de comunió sembla ben assumida, segons ho mostren els documents de les Congregacions Generals recents, des de la 31 (1965) fins la 34 (1994-1995), l'última, i els documents més autoritzats dels Generals Arrupe i Kolvenbach. Conseqüentment, la Companyia mostra la seva plena disposició per col·laborar amb la resta de cristians i cristianes i altres institucions religioses de l'Església i també demana i està preparada per rebre les aportacions que vénen dels altres. En les orientacions de la Companyia actual s'expressa un sentit teòric i pràctic de comunió i s'estén universalment amb eficàcia notable, de manera que aquesta col·labora amb persones de diferents carismes i professa que "ser homes amb la resta és un aspecte central del nostre carisma i ajuda a aprofundir en la nostra identitat"³⁰.

Valoració especial del laicat. Concebre l'Església com una comunió d'iguals que comparteixen una mateixa vocació condueix a una valoració especial dels laics, que la Companyia professa de forma inequívoca i decidida. Així, a partir d'una lectura dels signes dels temps, la Companyia de Jesús contempla l'Església del mil·leni que comencem com "Església del laicat" i "reconeix com una gràcia del nostre temps i una esperança pel futur"³¹ que els laics prenguin part activa en la vida i missió de l'Església³². Són d'una significació especial aquestes paraules recents del Pare Kolvenbach: "Quan resem junts per les vocacions a la Companyia, resem especialment perquè Déu prepari i cridi a aquest servei joves que formin

part de l' 'Església dels laics'. Els homes que entren a la Companyia haurien de rebre formació per apreciar aquesta 'gràcia dels nostres temps', i així arrelar i fonamentar-se en aquesta manera de procedir que defineix avui el jesuïta"³³. Aquesta consciència viva de la comunió eclesial i l'estima particular de la missió del laic ha portat, sobretot des d'aquests darrers trenta anys, a atribuir una especial importància al paper dels seglars en l'apostolat propi de la Companyia i promogut per ella. En efecte, l'actitud i la pràctica de la Companyia corresponen a l'emergència del laic dins de l'Església, fet que, a part de tenir fonaments evangèlics i neotestamentaris irrecusables, arrela més recentment en els moviments que es van anar desenvolupant durant la primera meitat del segle XX (Acció Catòlica General, JOC, ACO, Congregacions Marianes i, més recentment, Comunitats de Vida Cristiana, Instituts Seculars i un llarguíssim etcètera) i que van rebre un fort recolzament durant el Vaticà II i en declaracions recents de Joan Pau II. La teologia del laicat i l'impuls dels moviments laicals han gaudit de tal força en la vida de l'Església que de vegades, en virtut de la seva mateixa vitalitat, han ocasionat algunes de les tensions i conflictes recents més notables.

Sedució de l'espiritualitat ignasiana. Més particularment, respecte de la relació dels laics amb la Companyia de Jesús, es comprova un cert interès per l'espiritualitat ignasiana, no només per alimentar-se d'ella, sinó per integrar-se en alguna institució inspirada per aquesta espiritualitat. L'ignasià sembla exer-

cir un cert poder de seducció dins de l'Església i fins i tot fora d'ella. Aquest fet es pot comprovar en un renaixent interès pels Exercicis Espirituals ben practicats segons la proposta ignasiana, un desig de participar en el ministeri de donar aquests Exercicis als altres, la vitalitat en molts països de les Comunitats de Vida Cristiana, la col·laboració gustosa en obres apostòliques de la Companyia de Jesús (educatives, intel·lectuals, socials, etc.), el desig manifestat per diferents persones de lligar-se a través d'algun vincle a la Companyia (la seva espiritualitat o la seva missió), etc. De fet, les formes de col·laboració de seglars amb la Companyia i la seva missió ofereixen un panorama variadíssim com pot comprovar-se en la presentació sintètica que d'ell fa la Congregació General 34: obres de la Companyia, obres no jesuítiques, associacions (Comunitats de Vida Cristiana, Voluntariat Jesuític, Associacions de Antics Alumnes, Apostolat de l'Oració), la vinculació d'algunes persones amb llaços més estrets... i encara deixa el panorama obert a "oportunitats de futur"³⁴.

Espiritualitat ignasiana i espiritualitat seglar. Finalment, el fet que acabo de descriure manifesta que en la mateixa espiritualitat ignasiana es dona una capacitat o aptitud especials per il·luminar i alimentar la vida cristiana dels laics. No només perquè els Exercicis Espirituals, que són la medul·la de l'espiritualitat d'Ignasi de Loiola, són una mistagogia de vida cristiana comuna, apta per a qualsevol forma de vida evangèlica, sinó perquè obren a l'exercitant a una manera de viure la trobada amb

Déu i l'escolta de les seves crides en qualsevol situació de la vida, sense circumscriure l'espiritualitat a l'àmbit del formalment eclesial. El seglar o la seglar que experimenta els Exercicis es troba ben equipat per reconèixer la presència activa de Déu en les mil circumstàncies i situacions de la vida en el món i disposat per respondre de forma que pugui estimar i servir Déu en totes les coses i per complet³⁵. És a dir, pot fer de la seva vida, com correspon a la crida del Senyor, un culte agradable a Déu³⁶. A més a més, hi ha una connexió entre l'experiència dels Exercicis i l'esperit i la dinàmica de col·laboració que ha de caracteritzar el treball apostòlic conjunt de jesuïtes i laics³⁷.

Valguin aquestes breus notes per prendre consciència d'una concepció i uns fets ja assumits i per no qüestionar inútilment el que ja ha de ser irrenunciable en aquests moments.

3.2. Del jesuític a l'ignasià, de la xarxa al cos **"Seguim en la mateixa direcció"** **(Filipencs 3,16)**

La marxa del món i la sensibilitat eclesial ens empenyen encara més endavant. En aquesta exploració del futur, hom només se sent capaç d'iniciar un capítol de suggeriments senzills per a la reflexió i el diàleg. És més, sospito que la novetat a la que es dirigeix el futur ha d'estar en continuïtat amb moltes de les idees i pràctiques, més o menys assumides, esteses i practicades, que ja estan circulant en la vida apostòlica de la Companyia de Jesús. Amb tot, pressenteixo que el carisma ignasià comú a je-

suïtes i a persones i institucions no jesuïtiques ha de ser un principi inspirador d'aquesta nova articulació de l'apostolat. Un altre principi ha de ser el pas des de l'estreta relació i col·laboració de la xarxa ignasiana cap a la constitució d'un únic cos apostòlic, en el qual no necessàriament estigui incorporada tota la Companyia, sinó alguns grups de jesuïtes o algunes institucions de la Companyia. Presenteixo, a continuació, doncs, alguns capítols d'aquesta possible "nova" concepció. En el que segueix no em refereixo al cas de les persones o grups que desitgen vincular-se d'alguna forma jurídica amb la Companyia (encara que no ho excloc), sinó a persones i grups que simplement comparteixen amb la Companyia el mateix carisma ignasià³⁸.

3.2.1. Els seglars prenen part activa en la determinació de la missió

La CG 34³⁹ ha consagrat i impulsat "una xarxa apostòlica ignasiana" a partir de moltes persones i iniciatives que es troben en l'àmbit de l'espiritualitat ignasiana, sobre la base comuna dels Exercicis Espirituals. Amb aquesta xarxa s'espera aconseguir "una comunicació millor" i un "suport personal i espiritual entre aquestes persones i grups" i optimitzar "la missió de les persones d'inspiració ignasiana en la seva tasca d'evangelització del món". Aquesta xarxa apostòlica, que encara és objecte de temptatives i discerniment, ofereix un camp ampli a la creativitat apostòlica. ¿Perquè no desenvolupar més una forma de col·laboració laics-Companyia que no s'explicita a la CG 34, però que ja es dona en certa mesura

en algunes parts? En considerar la participació dels laics en el cos apostòlic de la Companyia no ens referim només a estendre l'espiritualitat ignasiana més enllà de la Companyia, una extensió realitzada fins i tot per persones que no són jesuïtes. No n'hi ha prou amb augmentar els membres de les Comunitats de Vida Cristiana o amb estendre a més persones la pràctica dels Exercicis Espirituals o d'incorporar seglars a la tasca apostòlica de l'acompanyament d'Exercicis o de l'acompanyament espiritual a la vida (l'antiga direcció espiritual) o de reforçar la col·laboració entre jesuïtes i no jesuïtes. Aquí em refereixo a incorporar els seglars (sigui individualment, sigui com a part d'un grup) a l'acció apostòlica com a part activa en la determinació de la mateixa "missió" d'inspiració ignasiana. D'aquesta forma el cos apostòlic estaria compost per un òrgan mixt en les instàncies últimes o més altes de decisió, i passariem en aquests casos a considerar d'una manera nova "el nostre" apostolat⁴⁰. Perquè jesuïtes, o la Companyia de Jesús, compartirien amb els seglars (no s'exclou la possibilitat d'altres persones no jesuïtes) la deliberació i decisió de determinades "missions".

3.2.2. El carisma laical

Sembla que amb aquesta manera de concebre la col·laboració apostòlica de la Companyia es donaria una incorporació autèntica i plena dels seglars a la missió apostòlica, que no seria ja només jesuítica, sinó ignasiana. Així els seglars no només prestarien col·laboracions i serien responsables o corresponsables de l'apostolat, sinó que enriquirien amb

el carisma secular propi l'activitat apostòlica. L'espiritualitat ignasiana és un punt fort per al desenvolupament de l'Església dels laics, aquesta Església que la Companyia desitja i espera, orientada totalment cap el món, de la qual "l'estat de vida laical serà la realitat sacramental focal"⁴¹.

3.2.3. *Partir del carisma comú*

Una precisió de gran importància: la col·laboració a la que faig referència no consisteix només en una col·laboració competent i eficaç en una tasca (educació, acció social, investigació, pastoral, etc.), sinó en un compromís apostòlic que arrela en el carisma ignasià compartit, és a dir, en una gràcia i, per tant, un do gratuït, posat com a fonament de l'activitat que es realitza mitjançant la "missió". Dit d'una altra forma, no ens mourem en el camp de l'organització competent i eficaç, coses gens menypreables ni imprescindibles, sinó en el del do i la crida per part de Déu, de l'Esperit. Evidentment, això és molt ideal, però no podem posar traves a l'Esperit i possiblement algunes de les coses que he indicat en els primers paràgrafs són indicis de per on ens porta l'Esperit Sant en aquest moment de la vida de l'Església i de la Companyia. L'àmbit de l'Esperit és immens i d'una incidència desestabilitzadora on dominen criteris i corrents deshumanitzadors.

3.2.4. *Redimensionar la Companyia de Jesús*

Aquesta proposta exigeix d'alguna forma redimensionar la Companyia de Jesús. Perquè no es tracta només de

formar espiritualment els seglars perquè assumeixin responsabilitats apostòliques amb els jesuïtes segons l'esperit ignasià, sinó que entrin a formar part d'aquest projecte amb iniciativa i autonomia. Sense que la Companyia pateixi en la seva concepció essencial, expressada en la Fórmula de l'Institut i documents autoritzats posteriors, es pot, al menys en algunes situacions determinades, buscar una estructuració de l'apostolat en comunió eclesial de manera que els seglars entrin en condicions d'igualtat en la concepció i en la gestió de l'apostolat segons l'esperit ignasià, actualitzat d'una forma pels jesuïtes i d'una altra pels seglars. Seria el cas de promoure conjuntament algunes institucions apostòliques o de realitzar determinades planificacions també apostòliques. Fins el present la Companyia ha estat al servei dels seglars o bé perquè visquin la seva vida seglar al marge de les nostres iniciatives i institucions apostòliques o bé perquè es formin per tal de col·laborar amb nosaltres en els nostres projectes i serveis apostòlics. Això és ben legítim i constitueix un camp en el qual encara cal donar molts passos. Tanmateix, penso que ens quedaríem curts si no avancéssim en la direcció d'una major corresponsabilitat laical en projectar i decidir projectes apostòlics i, més tard, en compartir responsabilitats.

3.2.5. *Mantenir les identitats, però crear un subjecte apostòlic únic*

Com hauria de desenvolupar-se aquesta concepció del cos apostòlic? Evidentment, como anteriorment ja he deixat clar, el que proposo no im-

plica oblidar les fites ja aconseguïdes en les diferents formes de cooperació entre la Companyia de Jesús i els seglars i que són també prometedores de novetat, encara que no hàgim de limitar-nos a això.

S'hauria de buscar una forma molt ben elaborada i clara per constituir un projecte de cos apostòlic ignasià, en el qual tant la Companyia com els seglars conservessin la seva identitat corresponent i alhora conformessin un subjecte únic apostòlic. El caràcter ignasià del cos és el que donaria unitat al projecte, sense que els seglars es convertissin en jesuïtes, ni aquests haguessin de renunciar a la seva condició de religiosos segons el propi Institut. El caràcter ignasià no només hauria d'afectar la vida personal dels diferents membres d'aquest cos, sinó que afectaria els criteris tant de selecció i orientació d'activitats com la forma de prendre les decisions, segons un veritable discerniment cristià. El projecte, certament difícil i delicat, no és un somni. La col·laboració apostòlica que proposo vindria a ser una espècie de federació d'entitats plenament constituïdes i autònomes, però unides per a un objectiu comú des de la mateixa determinació d'aquest objectiu. La història recent amb iniciatives molt variades en matèria de cooperació amb laics i altres persones no jesuïtes ja ofereix experiència suficient per avançar també en aquesta línia⁴².

3.2.6. Es necessita la competència professional, però no és suficient...

Convé fer constar que la formació necessària per a la col·laboració amb els

laics⁴³ és més imperiosa encara per dur a terme aquest projecte.

Com es desprèn de tot el precedent, una col·laboració com la descrita no es fonamenta només ni principalment en la competència professional, malgrat que aquesta és essencial i imprescindible, sinó en el carisma ignasià compartit per igual entre Companyia de Jesús i seglars, ja que no és patrimoni exclusiu de jesuïtes. "L'estat laical... forma part d'un tipus de missió ignasiana genuïna, que és diferent: ignasiana, però no jesuítica"⁴⁴.

Ara bé, aquest fet requereix per part d'ambdues parts una formació adaptada a l'objectiu evangèlic pretès, conforme a l'esperit ignasià. En primer lloc, la pràctica dels Exercicis Espirituals de sant Ignasi segons el mètode més fidel, ja que capaciten "per servir amb major llibertat, per discernir 'el major bé' entre una varietat de béns i per trobar la intimitat amb Déu en la seva vida diària de servei"⁴⁵. Una formació espiritual segons el paradigma que es mostra en l'Examen de les Constitucions i en la Part III de les mateixes, on es compagina la profunda experiència interior amb les pràctiques que ajuden a dur a terme una espiritualitat apostòlica integradora (contacte real amb el món dels pobres i del dolor, experiència personal de pobresa i humilitat, pràctica de comunicació de la fe de forma vivencial). Juntament amb tot això s'hauria d'aprofundir en un estudi de les línies ignasianes de planificació apostòlica exposades a la Part VII de les Constitucions, actualitzades en les Congregacions Generals més recents i

en la praxi de la Companyia al llarg de la seva història.

Entre aquestes actualitzacions cal destacar la de l'opció pel servei de la fe i la promoció de la justícia, perquè "si els jesuïtes no compartim aquest element constitutiu de la nostra missió comuna, les tasques apostòliques que duem a terme, correran el risc de perdre el seu estil profètic i el seu desafiament radical"⁴⁶. I tot el conjunt de la formació hauria de conduir a l'assimilació de l'esperit i a la pràctica del discerniment apostòlic comunitari, imprescindible per arribar a opcions evangèliques i, més concretament, segons l'esperit ignasià.

Els jesuïtes han de convèncer-se de forma pràctica que la formació no és només unidireccional, sinó que també els seglars han de ser formadors dels jesuïtes.

Aquestes paraules d'Arrupe haurien de fer-nos reflexionar i moure'ns a actituds humils i receptives respecte dels laics:

"La Companyia... ha de rebre inspiració de vosaltres [els seglars], com vosaltres de la Companyia. Vosaltres podeu donar inspiració a la Companyia... El Senyor pot parlar-nos directament al cor, però també pot parlar-vos a vosaltres i, a través de vosaltres, a nosaltres, a la Companyia... Vosaltres amb el vostre exemple i la vostra capacitat podeu ser per a nosaltres de gran inspiració: en això fareu una veritable obra apostòlica. Heu de ser apòstols de la Companyia. També nosaltres necessitarem apòstols que ens parlin en el nom del Senyor"⁴⁷.

3.3. "Com semblarà convenient a la glòria de Déu i al bé comú" (Fórmula de l'Institut S.I.)

El tipus de configuració del cos apostòlic que es proposa està en consonància amb realitzacions que ja es troben en plena circulació i també amb la història de la Companyia naixent i amb la creativitat carismàtica que està en la mateixa essència de l'Església. La llarga història de les Congregacions Marianes amb la seva actualització com a Comunitats de Vida Cristiana ens parla de la vitalitat que el carisma ignasià pot injectar en la vocació laical cristiana i alhora també d'una relació íntima dels seglars amb la Companyia sense que ells deixin de viure la seva autonomia laical plena.

En el camp de la col·laboració pròpiament apostòlica entre laics i Companyia són moltes les iniciatives que s'han dut a la pràctica, sobretot aquests darrers anys. Tant en el camp de l'Educació i Ensenyament secundari o superior, com en el de l'acció social i en el de la pastoral, són abundants els projectes que s'han concretat arreu del món.

En l'entranya del jesuític es troba l'obertura a iniciatives i concepcions contínues del servei apostòlic, en fidelitat al carisma, segons el que demana el major servei de Déu i el bé comú. No podem oblidar que, guiat per aquest Esperit, Ignasi va donar en els anys del seu generalat diversos passos importants cap a una nova configuració de la Companyia: va admetre coadjutors dins del cos apostòlic de la Companyia, part dels quals eren laics, i va fomentar decididament la creació de col·legis per a

l'educació dels seglars. És a dir, la creativitat ignasiana no es va cenyir al camp dels projectes apostòlics, sinó que va estar atenta a modificacions de la mateixa estructura del cos apostòlic i de la seva concepció de l'apostolat.

Finalment, la qualitat carismàtica de l'Església, que el Vaticà II va posar novament de relleu, ens demana estar atents a les crides que aquest mateix Esperit fa a l'Església, molt conscients que el carismàtic de l'Església no es limita a l'estat de vida consagrada. Com s'ha dit, "les llavors carismàtiques quant a tals ja no es troben on sorgeix la vida consagrada i on es ramifiquen els diferents instituts religiosos. Al contrari, es troben situades on el tronc de l'Església està plantat a la terra, quasi al nivell de les arrels, perquè l'Esperit, de fet, les destina a l'edificació de l'Església"⁴⁸. El fet que hi hagi persones que desitgin contraure algun tipus de vincle amb la Companyia (cas que ara no considerem directament) o persones que busquen incorporar-se a una forma d'apostolat ignasià, des de la seva mateixa condició seglar, pot ser signe que l'Esperit està inspirant i movent quelcom que ens obliga a un seriós discerniment per respondre a la seva crida. I aquest mateix Esperit pot seguir inspirant altres formes d'apostolat a partir del carisma d'Ignasi de Loiola.

3.4. Conclusió: lucidesa i gosadia

A la vista del que acabo d'exposar, crec convenient afegir unes consideracions finals. S'imposa una certa cautela en un moment en el qual la disminució

molt notable de vocacions ens pot dur, sense gairebé adornar-nos, a aprofitar qualsevol iniciativa que vingui a cobrir la manca d'efectius per fer avançar els nostres projectes i compromisos apostòlics.

Com a conseqüència de l'anterior, respecte a les persones que han de vincular-se amb els jesuïtes o han de formar part de nous projectes apostòlics, cal aplicar la praxi ignasiana de fomentar l'exigència i el rigor en la seva selecció. Sobretot, per les raons i riscos adduïts en les línies precedents.

Crec també molt convenient fixar amb molta precisió i rigor l'objectiu apostòlic que es pretén i les possibilitats que la realitat permet. Per exemple, no és just mantenir determinats objectius apostòlics quan l'equip apostòlic del qual es disposa no està preparat, per manca de competència o, el que és més greu, per no compartir de fet les finalitats del projecte o no estar espiritualment preparat per a això. Sempre correm el risc de tancar forats, sense atendre que no n'hi ha prou que una institució funcioni si no manté de manera digna "el seu bon ser", com deia sant Ignasi. Juntament amb aquesta exigència de precisar bé els objectius pretesos i d'ajustar a ells els mitjans (sobretot els recursos personals), es dona també la de delimitar bé, en concret, les competències, obligacions i règim o manera de procedir. Ja que, sobretot per part de la Companyia, es pot donar o bé un cert paternalisme unit a una manca de confiança manifestada en no cedir les responsabilitats que corresponguin o bé una certa abdicació, deixant en mans de

seglars les responsabilitats sense el convenient suport o seguiment⁴⁹.

Totes les reflexions que precedeixen s'han escrit amb l'ànim d'aportar elements per a una reflexió i diàleg que sembla molt necessari en dues línies. Una, per seguir madurant i perfeccionant formes de relació entre Companyia de Jesús i seglars que ja porten uns anys realitzant-se, però que inclouen certa novetat, sobretot després de les orientacions procedents de l'ecclesiològia del Vaticà II. És molt el que s'ha reflexionat i realitzat des de la Congregació General 31, l'any 1965. Una altra, per estar atents a que, tant en la col·laboració i corresponsabilitat apostòlica dels seglars i la Companyia, com en alguna forma de vinculació

personal d'alguns seglars, cal encara perfilar molts punts i fer molts passos endavant.

Estem en un terreny de novetats emergents en l'Església (pensi's en la floració de nous moviments i grups espirituals i apostòlics) que intenten respondre a les moltes situacions interpel·lants del món actual i no es pot pretendre trobar solucions simples i ràpides. Perquè el discerniment demana atendre no només als moviments interiors de les persones, sinó també al "procés" dels pensaments i projectes. Per tant, aquí només poso "punt i seguit" amb paraules del poeta Theodore Roethke, adduïdes pel Pare General: "Caminant aprenc on he d'anar"⁵⁰.

1. *La espiritualidad laica. Afirmación y ruptura de la vida secular “desde dentro”*, Sal Terrae, 1994, 771-781; *Ignacio de Loyola y la vocación laical*, Manresa, 1995, 5-19; *El cuerpo apostólico ¿una nueva concepción?*, Manresa, 2005, 5-22.
2. Títol agafat del lluminós estudi de Karl Rahner publicat a *Misión y Gracia*, vol.I, cap. 2. Entre l'abundant literatura recent sobre el tema, destaco aquests dos estudis, profunds, senzills i connectats amb la realitat eclesial actual: *El laicado: Identidad cristiana y misión eclesial*. Carta pastoral de los Obispos de Pamplona y Tudela, Bilbao, San Sebastián y Vitoria, 1996; Elvira Santos, “O Laicado na Igreja, hoxe, Encrucillada” (*Revista Galega de pensamento cristián*), n. 145, Novembro-dецembro de 2005, p. 39-53 (487-501).
3. Cf. Jaume Bofill “Vers una espiritualitat familiar d'orientació contemplativa. El caràcter medial de les realitats corporals”, a *Cuadernos de la Diáspora I* (junio 1994), pp. 50-79.
4. Pau VI als membres d'Instituts Seculars (2 de febrer de 1972), citat a *Christifideles laici*, 15
5. Exhortació apostòlica de Juan Pau II, *Christifideles laici*, 115
6. *Lumen Gentium*, 31; cf. *Christifideles laici*, 9.7. Els laics religiosos participen de la vida “laical-eclesial”, perquè no pertanyen a l'ordre jeràrquic, però no de la vida “laical-seglar”.
7. *Christifideles laici*, 15
8. *Ibidem*
9. Cf. *Lumen gentium*, 31
10. *Lumen Gentium*, 34. Cf. També: “La vocación de los fieles laicos a la santidad implica que la vida según el Espíritu se exprese particularmente en su inserción en las realidades temporales y en su participación en las actividades terrenas”. (*Christifideles laici*, 17).
11. *Christifideles laici*, 42.
12. Notem aquestes paraules de Tomàs d'Aquino: “El fill de Déu va assumir la naturalesa humana amb tots els elements que la integren. Però en la naturalesa humana també s'inclou la naturalesa animal... Per tant... va assumir també els elements que integren la naturalesa animal... Així que existia en Crist l'apetit sensual o sensualitat” (*Summa Theologica* III, q.18,a.2). Citat per María Caterina Jacobelli a *Risus Paschalis. El fundamento teològic del placer sexual*, Planeta, Madrid 1991, p.139.
13. Jaume Bofill, loc.cit. p. 64-65. Tot aquest estudi, comentari esplèndid de Tomàs d'Aquino, ajuda a beure en una font llunyana una aigua realment tonificant per al nostre caminar pel món actual.
14. *Ibid.*,2. Més endavant, entre altres judicis crítics, es cita “la tendència a la 'clericalització' dels fidels laics (n.23).
15. EE. 135
16. EE. 135:6.
17. “Calen senyals més grans de Déu per a abraçar preceptes que per a abraçar consells” (Directorí Autògraf, n. 9, dins l'edició “Clàssics del...”).
18. EE. 135.
19. EE. 169
20. EE. 139
21. EE. 135.
22. EE. 169. Notem que l'atenuant que apareix en el paràgraf “Per a esmenar i reformar la pròpia vida i estat”, quan es refereix a persones que no tenen “molt prompta voluntat per a fer elecció de les coses que són objecte d'elecció mudable”, s'aplica a persones que es troben en qual-sevol estat, també el clerical o religiós (cfr. EE. 189).
23. Const. 622.
24. Const. 649.
25. Const. 623.
26. Const. 622.
27. Const. 649.
28. Ja en els Exercicis, Ignasi apel·la a aquesta bona administració apostòlica per recomanar un ús més aviat moderat dels Exercicis sencers i una aplicació més abundant d'Exercicis més breus i adaptats: “principalment quan en altres es pot fer major profit, i falta temps per a tot” (EE. 18).

29. Const 814
30. CG 34, d. 13:4.
31. CG 34, d. 13:1.
32. Els documents de les quatre darreres Congregacions Generals des de 1965 a 1995 i les orientacions dels Pares Pedro Arrupe i Peter-Hans Kolvenbach, Generals de la Companyia, durant aquests darrers quaranta anys són innombrables. Només com a reflex de l'interès de la Companyia per la col·laboració amb els laics pot veure's al número 99/2002 de la *Revista de Espiritualidad Ignaciana* on es recullen diverses ponències i aportacions a la Consulta universal del Pare General sobre la col·laboració ignasiana de la Companyia amb els laics.
33. "Colaboración con los laicos en la misión. Celebración de los 125 años de colaboración entre jesuitas y laicos en Omaha, Universidad de Creighton, 6 de octubre de 2004", *Información S.J.*, n.105 (2004) 157-171.
34. Cfr. CG 34, d. 13:10-25.
35. Cfr. Ej 233.
36. Cfr. Rm 12,2
37. Veure: P.-H. Kolvenbach, "Ejercicios y Co-actores", *Revista de Espiritualidad Ignaciana*, n. 99 (2002) 25-33.
38. Cfr. "Laicos, misioneros de Cristo", *Progressio*, Suplemento, n. 59, diciembre 2004. Destaco l'article de J. Reyes, "La misión de los laicos. Una contribución desde CVX", p. 46-58, en el qual es tracta el tema d'un "nou subjecte apostòlic".
39. Cfr. d. 13:21-22.
40. Sense arribar al que ara proposo, el Pare Kolvenbach diu que "els jesuïtes han de pensar en 'la nostra' parròquia, "la nostra" casa d'exercicis o el "nostre" col·legi d'una manera nova" (Kolvenbach, Creighton, p. 163).
41. Christian Grondin, "Ignatian Identity in Transition", *The Way* 42(2003) n.4, 32-43. Cita a p. 43.
42. Per exemple, l'experiència del Centre de Spiritualité de Québec, tal com la presenta Christian Grondin en l'article citat, "Ignatian...". Són motivadores d'aquesta creativitat les paraules del P. P.-H. Kolvenbach pronunciades a Santiago de Xile, l'1 de maig de 2006 a laics d'espiritualitat ignasiana (Información SJ, junio 2006, p. 113-114).
43. Veure CG 43, d. 13:9 i 26. En *Algunas Conclusiones aprobadas de la Consulta* realitzada a Roma el febrer de 2002, a la setena conclusió es llegeix: "Tant els jesuïtes com els laics necessiten una formació permanent en l'espiritualitat ignasiana [NC 307, 2]. Uns i altres, però els jesuïtes en particular, necessiten ajuda per aprendre a treballar junts", *Revista de Espiritualidad Ignaciana*, 2002, 99, p.73.
44. Grondin, *Ignatian Identity*, p. 38. Són molt pertinents aquestes reflexions: "Avui en dia, els termes 'franciscà', 'jesuïta', 'dominic', 'carmelita', etc. Són *substantius* quan s'apliquen als religiosos, adjectius quan s'apliquen a laics. Però, què succeiria si cada un d'aquests termes es transformés en un *substantiu* per a tots els fidels que l'Esperit crida a pertànyer a una mateixa 'pàtria carismàtica'?... Quina riquesa tindriem si la diferència normal i justa entre els estats de vida es realitzés a l'interior d'un subjecte carismàtic comú!" (Antonio Maria Sicari, "Anciens charismes dans l'Eglise d'aujourd'hui", *Vie Consacrée* 75(2003) 370-385. Cita en p. 380-381. Només cal canviar a l'enumeració precedent jesuïta per ignasià perquè la reflexió resulti molt oportuna per al tema que ens ocupa.
45. Kolvenbach, Creighton, p. 164. La primera de les *Conclusiones* de la Consulta de Roma de 2002, diu així: "Una sòlida experiència de los Ejercicios Espirituales debe fundar cualquier tipo de asociación ignaciana", p.68.
46. Kolvenbach, Creighton, p. 164.
47. Pedro Arrupe, *Hombres para los demás*, Diáfora, Barcelona, 1983, p.232.
48. Sicari, *Anciens charismes...*, p. 376.
49. Les Comunitats de Vida Cristiana, tot i sentir-se plenament laicals, segueixen confiant en la col·laboració de la Companyia. Vegi's *Recommendations from the Nairobi World Assembly to Christian Life Community*. "Sent by Christ, Members of One Body", *Acta Romana S.J.*, 23(2004) 355-362. Veure, sobretot, 360-362.
50. Kolvenbach, Creighton, p. 169.